

ЗМАЛЮВАННЯ ДРАМАТИЗМУ ЖИТТЯ І ДОЛІ ЛЮДИНИ В НОВЕЛІСТИЦІ ГРИГОРІЯ КОСИНКИ

Постановка проблеми. Увага письменників до внутрішніх станів людини на переломнім історичнім етапі підказувала звернення до специфічного жанру новели з її концентрацією засобів зображення, поглибленим психологізмом, парадоксальністю фіналів, фрагментарним висвічуванням окремих кризисних моментів в долі героїв. Талант Г. Косинки найяскравіше розвинувся в цьому жанрі. «Новела, – писав письменник, – тільки тоді буде істинно художнім твором, коли її коротка, кидьком подана яскравими мазками, образна оповідь несе в собі і здатна викликати ширші уявлення і поглибити почуття у читача».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За життя письменника існували неоднозначні, а інколи навіть прямо протилежні, оцінки творчості Григорія Косинки. Радянське літературознавство протягом тривалого часу трактувало доробок прозаїка під ідеологічним кутом зору – з позицій соцреалістичного методу. Проза Григорія Косинки залишається у фокусі уваги багатьох дослідників із часу її повернення в український літературний процес наприкінці ХХ і впродовж перших десятиріч ХХІ століть. Про це свідчать праці таких учених, як В. Кузьменко, Н. Лаврусевич, М. Наєнко, Ф. Штейнбук, О. Якимів, Г. Штонь, М. Шудря та ін., опубліковані в означений період. Неупереджена оцінка новелістики митця відображена в роботах сучасних авторитетних дослідників: В. Агеєвої, К. Дуба, Л. Кавун, Р. Мовчан, О. Непорожного та ін. У них Г. Косинка постає не лише талановитим прозаїком із трагічною долею, а й письменником-філософом, що художньо осмислює шлях українського народу в один із переломних, межових моментів його існування. Означений вектор сприйняття пояснює подальші

зацікавлення ширшою науковою інтерпретацією феномену новелістики Григорія Косинки.

Мета статті – розкриття драматизму життя і долі людини в творах Г. Косинки.

Виклад основного матеріалу. Використання імпресіоністичних та експресіоністичних засобів новелістами переходною доби зумовлено не тільки пошуками нових історичних часових координат, а й синтетичним характером суспільно-естетичних процесів. Всі ці глобальні зміни – синергетичні. В онтології естетичного вони визначають кольорову, звукову, ритмічну та хронотопічну доміную і в концептуальному плані стають онтологічним виміром автора і героя. При цьому, на думку М. Бахтіна «...має місце емоційно-вольовий еквівалент зовнішності предмета, емоційно-вольова спрямованість на цю можливу, хоч і не подану наочно, зовнішність, спрямованість, витворювану її як художню цінність. Тому-то повинен бути визнаний і повинен бути зрозумілим пластично-живописний момент словесної художньої творчості. У цей момент включається естетична обробка «неестетичної даності життя» всіма засобами: «фарбами, лініями, словом, звуком» [1, с. 85].

У новелах «За земельку», «Сходка» особливо важливу функцію виконує деталь, виражаючи авторську точку зору. Художня деталь в словеснім живописі автора є одним із структурних елементів створення фону, тональності, трагічного чи гармонійного ставлення до дійсності, непомітно увиразнює авторські акценти; містка, психологічно значуща, як атрибут селянської душі, вона може в образі світла, кольору і звуку, в різноманітній їх варіативній наповненості на всіх рівнях передавати дискретно до фізичної відчутності (що так неповторно майстерно, артистично, зміною модуляцій свого голосу, зміною тональностей голосів своїх героїв виражав Григорій Косинка, читаючи свої новели напам'ять) ментальний світ селянина саме в цьому психологічному діапазоні.

Наприклад, у новелі «На золотих богів» художні деталі акцентують, визначають провідну тональність звучання розповіді. Деталі-символи змальовують дійсність як синкретичну, апокаліпсичну картину.

Читаючи новели Григорія Косинки, ми відчуваємо особливу концептуально значиму модальність, яка природно відображає не просто світ, а світ, побачений очима автора. Ця модальність, як естетичний універсум, повною мірою виявляє величезний художній потенціал новеліста і, мабуть, його естетична насиченість може бути виміряна за законами інформатики.

Звучність, мелодійність, ритмічність, гармонійність та симетричність (золотий зріз) прози Григорія Косинки, помножені на колір і звук, виявлювані в різній градації, є домінантами стилю, естетичними критеріями вираження думки. Авторське ставлення і самовираження виявляється не тільки в її змісті, а й формі. Кожен окремий ритм у співвідношенні з іншими ритмами служить розкриттю загального задуму, утворюючи звуко- та кольорообрази, різноманітні їх модифікації, що символізують динаміку психологічних змін, реакцій. Відповідно акцентовані, імпресіоністичні за своїми характеристиками, вони в сюжетнім та композиційнім мереживі новел є домінуючими виражальними засобами і поряд з іншими виконують важливу смислову, експресивну, ідейно-емоційну та описову функцію, засвідчуючи високорозвинену звукову та кольорову шкалу авторської особистості.

Імперативний принцип Григорія Косинки самотньо втілюється на семантичному та фонетичному рівнях; поліфонізм знаменує багатоголосся самого селянського життя, – кожен фонем, смислотворні ядра-фонем, утворюючи слова в єдності асоціативних зчеплень та семантичних полів, єднаються в певні естетичні блоки, що з мікромоделями світу письменника, який Г. Штонь назвав мікро- та макрокосмом, ми ж систему художніх взаємодоповнень іменуємо творчим синергеном.

Розглянемо спосіб втілення імперативного принципу Григорія Косинки у новелі «На золотих богів»:

озолотило – (зовнішньо активно змінило колірну сутність, без визначення внутрішніх змін; золотава барва з різними відтінками є предметно-ціннісною ознакою і водночас як модифікація безсмертя – віддзеркалення іншого активного начала);

сонце – (вічне і невичерпне джерело енергії; , в солярній символіці – життя, тепло, воскресіння й оновлення, найвищий онтологічний атрибут, сонцебог, сонцеслово, безсмертя);

похмурі хмари – (контрастне образне зрощення, фольклорне за поетичним змістом (О. Потєбня); з ледь вловимою просторовою перспективою, як фон дії з її трагічною тональністю);

на заході – (просторове визначення обставин та місця дії, номінативне значення);

втопило – (результативна реалізація асоціативних смислів попередніх слів);

червону багрянцю – (імпресіоністично насичена гама, динамічна зміна від озолочених похмурих хмар до червоної багрянці; червоний колір як символ життя, як засторога в категорії трагічного найпоширеніший, антиномічний до чорного та білого; багрянний, кровавий, вишневий, коричневий у християнській символіці – символи страждань, суму, усвідомленого катарзисного стану; в єдності з червоним та кровавим символом трагізму, червоний утворює структурний блок з різноманітними варіантами соціального значення, варіанти функції червоного естетично і соціально детерміновані часом та обставинами);

як той сум у ставу – (антропоморфічне вираження засобами метафори стану);

та й прослало – (простелений сум, широкоформатна картина з яскраво вираженим зоровим враженням,

довготривала в часі, як фіксація в часі і просторі психічного світосприйняття селянина);

над пожарищем – (конкретизація апокаліпсичної картини з вогняним відтінком, що асоціюється з червоним, багряним, кровавим);

трикрапка – переривання асоціативного ланцюга:

Дивіться... – (Звертання автора; без апофеозу і пафосу, просто – дивіться на створену картину, це той же шепіт актора, якого чує вся зала і три крапки в кінці як фігура умовчання того, що відбувається в душі письменника.

Моральний імператив також виражений у прямо поставленому риторичному питанні: *«Хто зрозуміє їх вічне горе-журбу, хто загляне в їх зотлілі душі?..»*

Завершено цю картину авторським коментарем.

«Чорна, обсмалена соха в клуні розіп'ялась над кроквами, як мати над дітьми, а коло погребя, он там, де танцюють золоті стрілки сонця, хтось заломив руки і з мукою тихо-тихо чи до неба, чи до себе...»

Цілі улиці викошено огнем-косою. Чорні повалені хати, щербаті повітки і все віками дбане добро, а в попелі тліє горе матері...

– На Гордієнкових горбах... сини в бою за волю лягли! Хто зрозуміє їх вічне горе-журбу, хто загляне в їх зотлілі душі?...

Тільки вітер рве присмажений пісок з попелом і кидає на стару драгу свиту, кидає, прислухається.

У старій драгій свиті стала серед двору мати Сеньки-кулеметника: – Згоріла. Троє малих дітей, як мишенят... І старшого вбито...

– Стоїть пишиця потолочена, серпа просить, а вони кров'ю поливають ...

Ой у полі жито копитами збито...» [3, с. 45].

У цій новелі завершальним акордом, як і в багатьох інших, звучить кільцеве обрамлення мінорного звучання: *«Легко повіяв вітер, далі притих, послунав горе-журбу*

матері і, здавалось, сам заплакав над потовченою кіньми пшеницею...» [2, с. 46].

У творах Григорія Косинки знайшли відображення трагічні події життя українського села у післяреволюційний період. Така тематика органічно узгоджується із експресіоністичним культом примітивізму, за яким усе первинне і просте набирає особливої цінності та виняткового значення. Автора цікавить не лише індивідум, а й людина в цілому, усвідомлення поняття екзистенції та універсальї людського існування.

Експресивно контрастними постають образи бунтівника Кості («Анархісти»), комуніста Собачки («Анкета»), отамана Божка («Десять»), які над сльозами і кров'ю підносять свій стандарт боротьби за людство, і тих, хто стає іграшкою у цій боротьбі, – зраних, незахищених, самотніх, загублених у вихорі подій простих людей, як-от: селянин Павло та його син Василь («Голова ході»), «дізік» Корній («В житах»), брати Гандзюки («Гармонія»), родина Штурми («В хаті Штурми»), бідна вдова Мелашка і куркуль Рудик («Змовини»).

Навколишня дійсність у прозі Григорія Косинки – це світ дисонансів, кричущих суперечностей як у сфері суспільній, так і в людській душі. Поміж героїв не вщухають суперечки, «б'ється червона селянська воля». Конденсацією страждань своїх героїв та зболеним співчуттям до них автор виводить проблеми простого селянина на рівень всесвітніх.

Так звана «громадянська» (братовбивча) війна в Україні була трагедією всього народу, а не тільки якоїсь однієї його верстви, тому немає у Григорія Косинки однолінійних трактувань певної соціально-політичної ситуації, чого вимагали від нього провідники класово-партійної лінії в літературі. Митець не робить висновків щодо опозиційних персонажів, натомість схильний поєднувати в одній людській особистості добро і зло, прекрасне і потворне, прагнучи правдиво віддзеркалити

дійсну реальність. Ці полярні начала, на думку експресіоністів, не можуть існувати одне без одного, адже «без темряви світло було б невидимим, без ночі людина не могла б помічати день, а без зла і бридоти не відчувала б добро і красу» [4, с. 59].

Висновки. Сильовий діапазон Г. Косинки охоплює різні тенденції. Проте стильова домінанта його психологічної прози пов'язана з імпресіонізмом. Звідси визначальні риси новел письменника – зображення психологічних станів героя, настроєва єдність автора і героя, потужний струмінь ліризму, розповідь від першої особи, яка робить враження «необробленості» почерпнутого з життя, цілковитого авторського невтручання в зображуване.

Література

1. Бахтин М. Автор и герой в эстетической деятельности // Эстетика словесного творчества. Москва : Наука, 1979. С. 115.
2. Контребинська О. Чи знаєте ви Григорія Косинку? Київ : Дніпро, 1988.
3. Косинка Г. Вибрані твори. Харків : Веста-Ранок, 2005. 334 с.
4. Пахаренко В. Нарис української поезики // Українська мова та література. 1997. Ч. 29-32 (45-49). С. 56–60.

Гелецька Яна – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська проза початку ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Поляруш Н.С.